

Emlékezz...! יזכור... (Jizkor...)

2002. október 27-én avatták fel a Budakeszről elhurcolt és meggyilkolt zsidó mártírok emlékművét a telki út Barackos leágazás utáni hajdani budakeszi zsidó közösség rendbetett és felújított temetőjében Szemereki Zoltán leköszönő és Farkas Gyula újonnan megválasztott polgármester részvételével. A tíz évvel ezelőtti, Siklósi Gyula archeológus és barátai általi felújítás után ismét gondozatlanná vált temető rendbetételét a Lauder Javne Iskola diákjai végezték Oláh János, judaisztika vezetőtanár szervezésével, irányításával. A megrongált sírkövek restaurálását a MAZSIHISZ (Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége) anyagi támogatása tette lehetővé, restaurálásukat Felényi Péter végezte. Az emlékművet a Lauder Iskola állíttatta, tervezője és kivitelezője a makkosi Romhádi László, szállításában és felállításában a szintén budakeszi Gyetvai László segédkezett. Az emléktáblát Winkler Ferenc készítette.

A munka és az avatás után ültünk le beszélgetni Oláh Jánossal, a Lauder Javne Iskola tanárával és Simkó Verával, a Lauder Javne 9. évfolyamos tanulóival, körbejárni a csak bosszantóan megfogalmazható kérdést: Mi számukra az értéke ennek a hatalmas munkának?

O.J.: Már régóta feltérképeztük a magyarországi elhagyott zsidó temetőket, a tatabányai, tahitótfalusi, szobi temetőket is mi tettük rendbe az iskola diákjaival. Rögtön a beszélgetés elején két dolgot kell rögzítenem: a Lauder Javne nem zsidó felekezeti iskola, hanem ökumenikus, tehát nem vallási hovatartozás, hanem lelkiismereti meggyőződés miatt dolgoztak a gyerekek. A másik fontos dolog, amit tudnunk kell: ezek a temetők nem lustaság miatt váltak gondozatlanná. Ismerjük a XX. század katasztrófáját, 6 millió elpusztított zsidó ember, közöttük a hozzátartozók, akik az emlékezés hordozói lehetnének. Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye összeírása szerint 1941-ben mindösszesen 82 izraelita vallású személy élt Budakeszin, ez az összlakosság 0,2 %-a volt. 82 embert tüntetett el a történelem. A halottak iránti tisztelet megadását mi, a mostani élők vállaljuk rokoni, származási kötelék nélkül. Zsidó hagyomány szerint a legnagyobb jócselekedet a halottakról való gondoskodás, mivel tőlük a jót már nem kaphatjuk vissza. Ez a szemlélet érintette meg a gyerekeket.

– Hogyan sikerült konkrétan megszervezni a munkát?

O.J.: Mindennap találkozom a tanulókkal, könnyű volt a „magot” elhinteni közöttük. Budakeszi közel van, a keszsi és pátyi gyerekek mondogatták, hogy elhanyagolt a temető, legyen ez a következő, amit rendbehozunk. 40-50 fő vett részt összesen, ebből 10-15 gyerek rendszeresen, a legkitartóbban Vera és testvére, Décei Feri dolgoztak. Pedagógiai szempontból is hasznos volt a munka, iskolánkba sok olyan gyerek jár, akik távolról sem ismerik a fizikai munkát, ráadásul Pestről ki se igen mozdulnak. Hólyagot tört a kezükön a lapát, de szívesen jöttek, a közösségben jól érezték magukat. A segédmunkát a diákok végezték, irtották a gázt, emelgették a többtíz kilós sírköveket. Jellemző, hogy a ma már egyetemista régi diákok is visszajárnak, amikor ilyen munka adódik.

– Vera, úgy hírlík, te dolgoztál a legtöbbit!

Simkó Vera: Elmentem az emlékmű átadására, és majd' hanyatt estem, amikor a tanár úr avatóbeszédében név szerint említett engem is, és a testvérem is. Nem tudtam, hogy ez zsidó temető, és egyszer nyáron csavargás közben, csigát keresni mentem oda. Ahogy néztem a köveket, a héber feliratokból jöttem rá, hogy izraelita temetőben bókászom. Megkerestem Siklósi Gyulát, aki ideadta a temető alaprajzát. Kiderült, a temetőnek csak egy része maradt meg, területe egy részére ráépítették a telki utat. A kövek eltörtek, valakik szanaszét dobálták a maradványokat, össze kellett ragasztgatni őket. Egy egész nyáron dolgoztam, a köveken a feliratokat én festettem át. Nem zsidó családból származom, voltak akik csodálkoztak, mit keresek én ebben a munkában. Szerintem nem az a fontos, milyen a származás, hanem az, hogy ne felejtjük el a halottakat. Érdekes, hogy emberek mit gondolnak! Romhádi Laci bácsi, aki az emléktáblát készítette, ültetett egy szomorú fűzfát az emlékkő mellé, és valakik ezt a fát máris kitepték. Beszéltem Dorogi Péterrel, aki a szembe szomszédunk, hogy a hétvégén elültetünk egy új fűzfát. Az iskolában e tanévtől elindult egy fakultatívan felvehető speciál kollégium, a „Legnagyobb micve”, körülbelüli jelentése: legnagyobb jócselekedet fakultáció, amely a vidéki zsidó temetők rendbetételén, az ott nyugvók kilétének felderítésén kívül a helyi (volt) zsidó közösség történetének feldolgozásával is foglalkozik. Én ezt a speckollt választottam. Legközelebb egy Balaton melletti temető van tervbe véve, ki nem hagynám.

– Budakeszin sokan hírt sem hallották a zsidó temetőnek. Túl azon, hogy akik elolvassák a cikket, már értesülnek róla, tudjunk meg kicsiny-ség többet a temetőhöz köthető zsidó hagyományokról is! Tanár úr, vállalja az ismertetést?

O.J.: A zsidó halottat a bibliai és talmudi időkől kezdve egészen 1827-ig

az előírás szerint még aznap, vagy a halál utáni napon földre kellett eltemetni, mivel így valósulnak meg a Tóra szavai: „...míg nem visszatérsz a földhöz, mert belőle vétettél: mert por vagy és porhoz térsz vissza”. Zsidó halottat zsidó temetőben kell eltemetni. A temető több elnevezése mutatja a zsidó népnek a halálhoz való viszonyulását: az élők háza, az öröklét háza, minden élő találkozó háza. A temető helye lakott területen kívül, a szélső háztól legalább 50 árnál (egy árnál/könyök kb. 60 cm.) távolságra van. A sírkövek felirata hagyományosan héberül íródik.

A búcsúztató szertartás alatt a férfi hozzátartozók a ravatal jobb, a nők a bal oldalán helyezkednek el. Némely közösségben a szertartás megkezdése előtt megérintik a koporsót a halott lábánál, ezzel kérnek bocsánatot az elhunytól, ekkor szaggatják meg a halott hozzátartozói ruháikat. A szertartás a kántor énekével veszi kezdetét, a gyászbeszédet a rabbi tartja. A sírhoz szoltárt énekelve kísérik a halottat, szokás az úton többször megállni, ezzel jelezve, mennyire nehéz megválni az elhunytól. Ha valaki temetési menettel találkozik, köteles legalább négy árnál/könyök távolságon elkísérni, mert ez olyan könyörületesség, aminek már létezhetetlen a viszonzása. A sírba helyezés után a rabbi, majd a hozzátartozók és jelenlevők kifordított tenyérrel, vagy lapáttal általában háromszor földet szórnak a sírba. A lapátot nem szokás körbeadni, mert azzal a néphit szerint átadják a bajt. Vírágkoszorút – bár még a középkorban sem volt egyértelműen tilalmas – nem helyeznek el a síron, mivel a gazdagok és szegények közti különbségre utalhat. A későbbiekben, megkülönböztetésül a keresztény szokásoktól egyáltalán nem alkalmazták. A későbbi sírlátogatás alkalmával is csak egy kődarab sírba helyezésével jelezzük látogatásunkat. E régi hagyomány a bibliai időkől ered, amikor a rokonok, jobbaratok követ hordtak a holttest fölé, nehogy a vadállatok martaléka legyen.

A temetőből kijövet öblítik le kezeiket, és ekkor vagy még közvetlenül a sír befedése után szokásos jótékony célra pénzt tenni egy perselybe, vagy abba az edénybe, amelyből a kézmosáshoz használt vizet merítettük, mivel a bibliai mondat szerint: „A jótékonyság megment a haláltól.” (Példabeszédek könyve, XI., 4.)

Hánuká: a Szentély újraavatásának napjai

December a katolikus hívő, és keresztény megkeresztelkedett, vagy csak beleszületett magyar polgár számára Jézus születésének, Karácsonynak jeles ünnepe. Ugyancsak decemberben találkozunk az utóbbi években köztereken is meghirdetett, 8 karú gyertyával kitüntetett zsidó ünneppel, a hánukával. Az időbeli egybeesésen kívül van-e közös alapja e két ünnepnek?

A hánuká szó szerint felavatást jelent, másik jelentése pedig a fények ünnepe (hág háurim). Kiszlév hónap (december) huszonötödikétől tévét (január) hónap másodikáig/harmadikáig tart nyolc napon át, a kiszlév hónap hosszának függvényében.

Hánuká ünnepe nem függ össze a keresztény ünnep hagyományával. A zsidó nép a hellenista kultúra alóli felszabadulást, a Tóra törvényeinek helyreállítását ünnepli e nyolc nap alatt. Időszámításunk előtt 167-ben Mo-diinban kezdődött a felkelés Mátijahu vezetésével, amit halála után fia, Júda Mákábi i.e. 164-ben vezetett eredményre. A szír- görög hadak kiűzésével visszaállította a Tóra törvényeit, és kiszlév hónap huszonötödikén megtisztítva a jeruzsálemi Szentélyt újból felavatták az egy Isten szolgálatára (hánuká hábjit). Hánuká napjainak előírásai sokféleké, a legismertebb szerint gyertyatartót, vagy mécses (hánukujá) kell jól látható helyre, ablakba, ajtóba kell tenni, hogy hirdesse a csodát.

Efraim Luntschitznek, a XVII. században élt bölcseleonek gondolatai a mai korra is aktuálisak. Így szól az intelem: „Órizz meg a Tant!”

„Valamikor oly erős volt istenhitünk, hogy lelkünk lángja méltán világított kifelé az egész emberiségnek. Ma, a mi hitben elyengült nemzedékünk gyújtsa csak fel a szent lángot a maga otthonában és elégedetlen meg azzal, ha saját családját, saját háza táját tölti be a megrendíthetetlen istenhit melege, fénye, ragyogása.”

(Oláh János: Judaisztika című könyvéből)

Hegedüs Ira

